

Tomas Sodeika

Kauno technologijos universitetas, Lietuva

Filosofija ir raštas / Philosophy and Writing

Taip jau nutiko, kad profesionalios filosofijos ir raštijos pradžia Lietuvoje laiko požiūriu beveik sutampa. Žinoma, būtų pernelyg drąsu ieškoti priežastinio ryšio tarp šių dviejų lietuviškajai kultūrai nepaprastai reikšmingų XVI amžiaus įvykių. Vis dėlto manytume, jog tam tikrą simbolinę sąsają čia išvelgti leistina. Reikalas tas, kad, žvelgdami į tolimą praeitį, panašų sutapimą aptinkame senovės graikų pasaulyje. VIII a.pr.Kr. pabaigoje patobulinę finikiečių sukurtą raidyną, senovės graikai padovanojo Europai fonetinį raštą – mediją, nulėmusią visą tolesnę Vakarų kultūros raidą. Vos šimtmečiu vėliau nuskambėjo nemenkesnės reikšmės Vakarų kultūrai turėjęs pirmuoju filosofu laikomo Talio Miletiečio klausimas apie tikrovę grindžiantį *archē* – klausimas, įsteigęs teorinio mąstymo stiliaus paradigmą.

Rašto reikšmė kultūrai išplaukia pirmiausia iš to, ką Paulis Ricoeuras pavadino „semantine autonomija“ – kitaip nei gyva kalba, raštas išlaisvina mintį iš konkrečios situacijos steigiamų apribojimų, padaro ją nepriklausomą nuo laiko, vietos bei aplinkybių sąlygoto ribotumo. Rašytinis tekstas yra medija, kurioje tik ir gali skleistis nuo mąstytojo nuotaikos, jausmų, išgyvenimų nepriklausoma „grynoji mintis“.

Šiuolaikinėje kultūroje rašytinis tekstas užima išskirtinę vietą. Savaime suprantamu dalyku įprasta laikyti tai, kad bet kokios žmogaus gyvenimo srities ir bet kokios žmogiškos veiklos (meno, politikos, religijos ar kasdienio gyvenimo) prasmė galutinai atsiskleidžia tik tada, kai ji paverčiama rašytinių tekstų medijoje besiskleidžiančio teorinio mąstymo turiniu.

Vis dėlto jau Platonas atkreipė dėmesį į tam tikrą rašto ambivalentiškumą. Jis pastebėjo, kad atsiradus raštui, žmonės liovėsi lavinti atmintį, todėl jų mąstymas prarado gyvastingumą, sugebėjimą adekvačiai dalyvauti gyvo dialogo situacijoje. Rašto kultūros žmonės jiems svarbius dalykus prisimena „pasitikėdami raštu, iš išorės, svetimų ženklų dėka, o ne iš vidaus, patys iš savęs“ (*Phaedr.* 275a). Bet juk gebėjimas prisiminti „pačiam iš savęs“ yra išminties požymis. O išminčius šį gebėjimą įgyja tik pažindamas save. Šis savęs pažinimas yra ne tiek disponavimas tam tikromis žiniomis apie save, kiek sugebėjimas išmintingai gyventi, t.y. sugebėjimas teisingai spręsti ir apsispręsti net tada, kai stokojame „objektyvių“ kriterijų, kurie galėtų būti fiksuojami raštu. Būtent tokio savęs pažinimo linkėdavo žodžiai, įrašyti ant išminties dievo Apolono šventyklos Delfuose propilėjų: GNOTHI SAUTON. Būtent tokio savęs pažinimo siekdavo būriai piligrimų, sukorusių ilgą ir varginantį kelią tam, kad išgirstų Delfų orakulo ištarbę.

Taip buvo senovėje. Dabar išminties ieškoma nebe hierofanijos legitimuotuose orakuluose, o akademinėse institucijose, kurių veiklą reglamentuoja, kuruoja ir finansuoja valstybė. Mįslingas graikiškas optatyvas „gnothi sauton“ čia pakeistas vienareikišmiu anglišku imperatyvu „publish or perish“, o išmintis matuojama nebe žmogaus gyvenimo kokybe, bet publikuotų tekstų kiekybe. Tekstai čia tampa savitiksliu – jie gaminami tam, kad taptų žaliava naujų tekstų gamybai ir t.t.